

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

**ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КОНТЕНТ-
АНАЛІЗУ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ
КАТЕГОРІАЛЬНИХ СТРУКТУР
СПРИЙНЯТТЯ МУЗИКИ**

Курсова робота

з психодіагностики

студентки _____ групи

спеціальності „ Практична психологія.

Соціальна робота”

(заочна форма навчання)

ЖМУРЩУК В.П.

Науковий керівник:

ВЕСЕЛЬСЬКА А.Л.

Житомир-2009

Зміст

Вступ.....	3
Розділ I. Теоретичний аналіз проблеми сприйняття музики у психологічній літературі	5
1.1. Психофізіологічні основи сприйняття музики.....	5
1.2. Вплив музики на особистість дитини	11
Розділ II. Контент-аналіз категоріальних структур музики.....	16
2.1. Контент-аналіз як психодіагностичний метод.....	16
2.2. Процедура дослідження.....	19
2.3. Аналіз результатів дослідження.....	21
Висновок.....	27
Додатки.....	31

Вступ

Актуальність проблеми. Музика сьогодні надійно посідає центральне місце в системі художніх інтересів та естетичних цінностей учнівської молоді — порівняно з захопленням театром, поезією чи образотворчим мистецтвом. Пропонуючи музичне мистецтво як засіб розвитку індивідуальності людини, ми перш за все звертаємо увагу на формування його творчого потенціалу через різні види музичної діяльності. В науковій літературі існує поділ діяльності на репродуктивну та продуктивну, де репродуктивна — це отримання певного результату відомими засобами, а продуктивна — отримання якісно нового результату, оригінального, неповторного, творчого. Всі види художньої, в тому числі й музичної, діяльності зазвичай вважаються творчими. До репродуктивних належить лише технічна сторона кожного виду музичної діяльності, наприклад, відпрацювання технічних навичок віртуозної гри на інструменті, володіння голосом, мануальної техніки диригента, тощо [6; 56].

Музична діяльність, що має три обов'язкові форми — слухання, виконання, композиція,— проходить в навчальному процесі певні етапи свого становлення: від найнижчої фази пасивної участі (навіть при байдужому ставленні до суті діяльності) до найвищої фази, коли учень реалізує та розгортає свій творчий потенціал через імпровізацію, композицію, активне сприйняття музичного твору, його творчу інтерпретацію у виконанні.

Приділяючи велику увагу виконанню музики як одному з найактивніших видів музикування, педагоги-музиканти відзначають ґрунтовну роль попереднього досвіду сприйняття музики. До загальних позитивних факторів належить накопичений сонорний досвід слухача, його інтонаційний доробок, що збагачується шляхом щоденних зустрічей з різними музичними жанрами й стилями [6; 57].

Процес активного музикування (імпровізація, композиція), суттєві елементи якого — моторика, слух, емоційна реакція, інтелект, чуйність —

закладені в кожній здоровій людині, передбачає під час процесу імпровізування засвоєння головних засобів музичної виразності, способів і прийомів композиторства, основних мелодійних зворотів, ритмічних формул і т.ін. Надалі цей процес переходить до внутрішніх форм засвоєння музичних уявлень, готуючи базу для іншого виду музичної діяльності — активного, усвідомленого і творчого, сприйняття музики.

Отже, музика якнайприродніше сприяє утворенню імпульсів, які спричиняють виникнення, рух і зникнення образів. Водночас їй під силу зупинити, миттєво зафіксувати образ у творчій уяві, проаналізувати його і в одну мить "відправити" у небуття.

Об'єктом курсової роботи є зміст текстів учнів, їх тематика та смислове значення.

Предметом – категоріальні структури сприйняття музики.

Метою курсової роботи є за допомогою методу контен-аналізу виявити категоріальні структури сприйняття музики дітьми середнього та старшого шкільного віку.

Гіпотеза дослідження – ми вважаємо, що сприймання музичного твору є складним процесом, у якому в єдності представлені емоційний та інтелектуальний бік.

Відповідно до мети перед нами постають такі **завдання**:

1. Проаналізувати теоретичні засади проблеми сприйняття музики дітьми різного віку.
2. Виявити смислові одиниці сприйняття музики учнями 5-го та 9-го класу.
3. Через систему виявлених категоріальних структур дослідити як діти сприймають музику.

Розділ I. Теоретичний аналіз проблеми сприйняття музики у психологічній літературі

1.1. Психофізіологічні основи сприйняття музики

Серед багатьох чинників, які впливають на психологічний стан сучасної людини, і молоді зокрема, музика займає одне з провідних місць. Оскільки відомо, що з самого початку виникнення людської спільноти музика була знаряддям пізнання і змінення життя. Це відбувається засобом показу у художніх образах усього накопиченого і узагальненого досвіду людей. Існування музичного твору цілком пов'язане з його суспільним буттям. Специфіка його міститься в діалектичній єдності суспільного та індивідуального, пов'язаного із світоглядом, потребами, інтересами композитора, виконавця і слухача.

Особливе значення музики, як засобу впливу на свідомість, було відоме з прадавніх часів. Музика розглядалася як магічний засіб впливу на психіку при первісному ладі. Так, відомі спроби тлумачення об'єктивних можливостей впливу музики на психіку людини у стародавньому Китаї, Єгипті, Індії та інших країнах. Загальновідомою є роль культової музики у формуванні містико-теологічних поглядів середньовіччя та інших культурно-історичних періодів.

І.Кант висунув теорію, про відсутність об'єктивних основ у музиці, а саме про відсутність елементів схожості у процесі сприймання у різних слухачів при слуханні одних і тих самих музичних творів. Науці відомі точки зору, коли надавалася перевага впливовості музичного твору, насамперед, на емоційну сферу людини, її почуття. І майже повністю не приділялася увага музиці, як засобу впливу на інтелектуальну сферу людини. Проте відомі дослідження Піфагора, Лейбніца, які прагнули обґрунтувати об'єктивні закономірності музики. Так, надавалося певного перебільшеного значення саме формі музичного твору, і при цьому не зважалося на його сенс і зміст.

М.Рубінштейн, А.Рубінштейн, Р.Шуман, М.Римський-Корсаков надавали основного значення музиці як засобу комунікації, підкреслювали її семантичну специфіку та інші особливості музичного мовлення. Ідеалістичне тлумачення музично-психологічних поглядів відображено у працях А.Шопенгауера та інших філософів.

У вітчизняній психологічній науці значне місце займають праці Б.Теплова, який тлумачить сприймання музичного твору як складний процес, у якому в єдності представлені емоційний та інтелектуальний бік. Роботи сучасних дослідників щодо сприймання музики свідчать про визнання його як складного процесу, де у єдності представлено зміст музичного матеріалу з особливостями особистості. Ця єдність і зумовлює явище музичного переживання з усіма специфічними і характерологічними особливостями.

Специфіка музичної творчості обумовлена інтонаційною сутністю музичного мистецтва та явищем музичного «часу-простору». Де явище інтонації пов'язує в єдність музичну творчість, виконавство і слухання. При цьому структура художнього часу-простору складається у взаємодії «реального часу-простору (як матеріальної основи виникнення творчого замислу і її реалізації), концептуального часу-простору образного світу, який відображає реальні форми існування світу та перцептуального часу-простору сприймання і переживання».

Інтонаційно-образна природа музики зумовлює як особливий характер її слухового сприйняття, так і специфіку шляхів пізнання її змісту за допомогою інтонаційно-образного осмислення музичної форми як процесу. Загально-визнаними є положення про те, що сприймання музики не є пасивно-споглядальним процесом, в якому результат залежить лише від особливостей слухача (і ніяк не адекватний музичному матеріалу). Не підтвердилася думка й про те, що психіка майже віддзеркалює семантику (сене) і форму музичного твору. В цілому сприймання музики вважають складним процесом, в якому у специфічній єдності виступає емоційно-інтелектуальна сфера. При цьому великого значення набуває музична

підготовка, попереднє знання музичного твору. Знання музичного твору змінює характер музичного переживання. При цьому виникає адекватне осмислення і опредмечування, на початку більш великих, а потім і менших складових музичного твору. Це сприяє більш інтенсивній аналітико-синтетичній діяльності. А це, в свою чергу, підсилює і поглиблює саме переживання музики. Слід підкреслити, що перцептуальний час-простір слухача містить в собі реальний (як фактор реалізації творчого задуму в комунікативному акті), концептуальний (текстовий, який складається безпосередньо в процесі звучання-виконання) та концептуально-позатекстовий час-простір, який співвідноситься із уже складеним у реципієнта уявленням і відчуттям часу-простору.

У слухачькому сприйнятті інтонація виступає в якості вихідного моменту, тобто здійснюється зворотний рух від музично-сміслових одиниць композитора до формування цілісної семантично наповненої єдності. У свідомості людини актуалізується інтонаційна система у відповідності до накопиченого музичного досвіду. Тут йдеться не лише про встановлення можливих образно-асоціативних зв'язків, які відповідають тому чи іншому комплексу, а, насамперед, про виявлення семантики (що виникає в результаті взаємодії цих моделей в конкретному музичному творі). В процесі слухачького сприйняття відбувається формування художнього образу, породженого сприйнятим музичним матеріалом, створюється інтонаційний фонд (завдяки музичній пам'яті), на основі якого відбувається осмислення інтонаційних моделей у розгортанні музичного цілого. Художнє, власне музичне мислення в звукових образах виконує функцію соціально-комунікативного ядра, яке з'єднує у систему створення і засвоєння музичних цінностей.

Цікавими й гідними уваги виявилися проведені вченими Монреальського неврологічного інституту дослідження впливу музики різних жанрів на людський мозок. Під час експерименту здійснювалося сканування роботи мозку за допомогою позитронного емісійного томографа.

Одержані томограми яскраво засвідчили, що з початком звучання музичного твору помітно активізувалось не тільки кровопостачання правої скроневої ділянки мозку (яка безпосередньо бере участь у процесі прослуховування), а й відділу правої півкулі, який відповідає за зір. Оскільки під час експерименту очі учасників були закритими, то вчені мали змогу зафіксувати автоматичну стимуляцію виникнення струму образів.

Не менш цікавими й переконливими виявилися результати тестування, проведеного вченими Центру нейробіології Каліфорнійського університету в Ірвіні з метою визначення рівня інтелектуального розвитку учнів. Протягом десяти хвилин 36 учням із різних коледжів було надано можливість прослухати Сонату В. Моцарта для двох фортепіано C-dur. Індекс інтелектуального розвитку IQ після прослуховування збільшився в середньому на 8-9 балів* . Один із відомих дослідників впливу музики Гордон Шоу висловив гіпотезу про те, що музика певним чином підживлює і ті відділи мозку, які відповідають за абстрактне мислення і прямого відношення до сприйняття музики не мають.

Останні дані наукових досліджень співробітників Дюссельдорфського Університету Генріха Гейне свідчать, що мозок професійних музикантів, які розпочали заняття музикою із семи років, кардинально відрізняється від мозку тих, хто розпочав навчання з десяти років і пізніше. За допомогою ефекту магнітного резонансу було з'ясовано, що у музикантів обох груп ліва частина скроневої долі мозку значно розвиненіша, ніж права. Власне, це є підтвердженням того, що заняття музикою (активні і пасивні) позитивно впливають на інтелектуальний розвиток дитини.

Вартими уваги є також відкриття відомого болгарського психолога Георгія Лозанова, які він здійснив під час роботи над докторською дисертацією у Харківському університеті. Стимулом для дослідження впливу музики на процес навчання стало знайомство Г. Лозанова з методами прискореного навчання, застосованими на той час у Радянському Союзі. На цей момент вже були відомі результати аналогічних досліджень

американських вчених Лінн Купер та Мілтона Еріксона, котрі з'ясували, що люди, сприймаючи 60 ударів метронома за хвилину, входять у так званий "альфа-стан" - оптимальний для навчання та запам'ятовування. Незалежно від американців, Г. Лозанову та його колезі доктору А. Новакову вдалося зробити аналогічне відкриття. Щоправда, для досліду вони використали повільну музику доби бароко. Болгарським дослідникам належить відкриття, що під впливом музики доби бароко будь-яка інформація сприймається й засвоюється так само ефективно, як і при навчанні під час сну. Відкриття стало основою нового, суперприскореного методу навчання: інформація, наразі - фрази іноземною мовою - подавалась з інтервалом у чотири секунди на тлі музики бароко (з темпоритмом 60 ударів за хвилину). Результати засвідчили засвоєння учнями від 60 до 500 іноземних слів за урок. Ці дані були підтверджені експериментами фахівців Університету штату Айова: на тлі звучання музичних творів доби бароко учасники експерименту засвідчили незаперечне підвищення здатності запам'ятовувати (на 26 відсотків більше), і відповідно прискорення навчання (до 24 відсотків). В останні роки у США справжнім бестселером стала книга Ш. Острандер і Лінн Скроудер "Супернавчання", написана ще 1979 року, в якій ідеться про сучасні новаторські методи навчання, що супроводжується звучанням музики бароко (додаються рекомендовані зразки, підібрані за методикою Г. Лозанова).

На початку 1980-х рр. вийшла у світ книга професора Гарвардського університету Говарда Гарднера "Кадри мозку", яка спричинила справжній переворот у традиційних поглядах на людський інтелект в аспекті впливу на нього музики. В ній, зокрема, стверджується, що поряд із лінгвістичним, логіко-математичним, просторовим, органо-кінестетичним параметрами інтелекту існує ще міжособистісний, сутоособистісний і музичний. Автор наводить приголомшуючі результати досліджень, які доводять, що немовлята здатні налаштовуватись на мелодичний контур і гучність материнських пісень, а в чотири місяці вже демонструють спроможність розрізняти ритмічні структури. Було з'ясовано, що діти здатні до сприйняття цих

музичних елементів набагато відкритіше і з більшою готовністю, ніж на базові елементи мови. Їх легше "втягти" у гру звуків, щоб розкрити їхні творчі можливості. Аналізуючи традиційну музичну освіту в Африці, Г. Гарднер обрав за об'єкт дослідження одну з общин у Нігерії. Коли дитині виповнюється лише тиждень від народження, її вже вводять у сферу музики і танців, батьки виготовляють для неї маленькі барабанчики. По досягненню 2-х років, діти об'єднуються у групи, де вивчають співи, танок і гру на різних музичних інструментах. У п'ять років вони вже знають понад сто пісень, грають на кількох ударних інструментах і виконують десятки складних танцювальних рухів. У книзі Д. Келінбелла "Ведення до музичного мозку" переконливо доводиться, що чим більше стимулювати дитину через музику, танок і мистецтво, тим інтелігентнішою людиною з віком вона стане.

Музика вносить позитивну релаксаційну атмосферу під час уроків з різних дисциплін, дає можливість провести учбову "інтеграцію", яка є запорукою розвитку стійкої, довготривалої пам'яті. Вона є основою того, що нейтралізує, пом'якшує промислові й транспортні шуми сучасних мегаполісів, тому з успіхом може використовуватись для зниження збудження в період екзаменів, а також сприяє підвищенню рівня знань. Уроки музики та співу, гри на музичних інструментах сприяють прискоренню навичок читання у школярів, разюче пришвидшують процес засвоєння іноземних мов і допомагають успішному загальному навчанню. Дослідниками було помічено, що музика стимулює прояв творчих здібностей у дітей, підвищує самооцінку у школярів, чуттєві і моторні навички, поліпшує психомоторний розвиток.

Таким чином, можна стверджувати, що створюючи музичні твори, людина здійснює естетичне освоєння дійсності. Надаючи перевагу тим чи іншим творам, люди формують і виявляють в опосередкованому вигляді ціннісне ставлення до світу. Таким чином, суперечка про музику є, власне кажучи, суперечкою про систему людських цінностей у самому широкому сенсі.

1.2. Вплив музики на особистість дитини

В різні часи молодь захоплювалася різною музикою. До того ж дуже різноманітні і музичні інтереси молоді одного покоління. Але є, очевидно, і чимало загального у сприйнятті музики тією ж молоддю. «Аудиторія на рок-концертах слухає музику за іншими законами сприйняття, емоційно по-іншому. Розвиток відбувається, скоріше, за законами емоційного впливу на слухача, ніж за законами розвитку і створення закінченої музичної форми. Це музика молодіжна, її стиль має на меті сильний емоційний вплив», — так писав на сторінках журналу «Ровесник» композитор А. Петров¹.

А от як пояснював на сторінках журналу «Советская музыка» запеклість дискусій навколо масових музичних жанрів Г. Шохман: «Можливо, уперше ми стикаємося з мистецтвом, що свідомо, часом навіть декларативно адресується саме і винятково до молоді, експлуатуючи відому за всіх часів її фізіологічно-вікову схильність тяжіти до всякого роду крайностей. Цим пояснюється багато чого»².

Справедливо відзначали деякі філософи: те, що створювалося людством протягом століть і тисячоріч, повинно бути передано дорослими й засвоєне молодими протягом півтора десятків років. Процес культурної наступності має двосторонній характер: молоде покоління повинне докладати зусиль для оволодіння культурним багатством суспільства, старші — ділитися своїм досвідом, знаннями, духовним багатством. Одне з найважливіших завдань культури полягає в тому, щоб з'єднати зусилля різних поколінь у спільній діяльності, спрямованій на здійснення культурної наступності.

З історії відомо, що взаємини «батьків і дітей» ніколи не були безхмарними, що процес культурної наступності одночасно зближує і роз'єднує покоління.

---

¹ Ровесник. — 1984. — № 9. — С. 19.

² Советская музыка. — 1985. — № 5. — С. 56.

Закономірно, що з прискоренням суспільного розвитку ускладнюються і взаємини поколінь, істотно змінюються процеси культурної наступності. Саме такі принципові зміни щодо цього намітилися в індустріально розвинутих країнах усього світу в 1950-1960-ті роки, коли різке прискорення темпів життєвих змін, що відбувалося під впливом науково-технічної революції, призвело до зростання соціальної і духовної автономії молоді, відносного відокремлення її як соціально-демографічної групи. Молодь починає виявляти себе як спільність.

Іншою важливою особливістю молодіжної музики стала апеляція її виражальних засобів до біологічних і психічних механізмів і потенцій, специфічних для юного організму. Особливий психофізичний і емоційний вплив цієї музики досягається завдяки імпульсивності, динаміці, форсованій голосності, саме те, що викликало діаметрально протилежну реакцію старшого покоління.

Отже, молодіжній музиці притаманний, з одного боку, комплекс властивостей, що чітко окреслює сферу її впливу за біологічними і психічними характеристиками слухачів. З другого — ця музика репрезентувала достатньо матеріальних і символічних предметів, що склали основу об'єднання молоді на ґрунті її споживання. З третього — існували психосоціальні настанови і чинники, що забезпечували підвищений потяг до неї підлітків. І крім того, такій музиці характерні особливі художні властивості, які згуртовують й організують аудиторію

Використання мистецтва з метою виховання молодого покоління має тисячолітню історію. Ще в стародавній Греції Платон виділяє два методи виховання — гімнастику для виховання тіла і музику для виховання душі. Музика є основним засобом у системі естетичного виховання Аристотеля, який зупинявся на виявленні музичних ладів, ритмів, мелодій та вказував що музичні інструменти, мелодії та ритми, впливають на ті чи інші сфери емоційного сприймання. Експериментальні дослідження свідчать що і сьогодні музична творчість у корекційному плані має позитивне значення.

Музика, впливаючи на пристрасті людини, може прискорити чи уповільнити пульс. Музика, спів можуть втамувати біль, відволікати, схилити до сну, надавати естетичне задоволення, нормалізувати дихання та кровообіг, знімати втому та повертати бадьорість. Корекція емоційних відхилень, страхів, неконтрольованої поведінки, комунікативних ускладнень і сприяє загальному розкріпленню дитини.

Сучасні психологи виділяють чотири основні напрямки корекційної дії музико-терапії: емоційна активізація у ході вербальної психотерапії; розвиток навичок міжособистого спілкування, комунікативних функцій та здібностей; регулятивні впливи на психовегетативні процеси, підвищення естетичних потреб.

Про наявність психологічних механізмів у музиці свідчать:

- катарсис-емоційна розрядка, регулювання емоційним станом;
- поліпшення усвідомлення власних переживань;
- конфронтація з життєвими проблемами;
- підвищення соціальної активності;
- набуття нових засобів емоційної експресії;
- формування нових життєвих установок.

Існує музика різна: є якісна, а є така, яку неможливо допускати в ефірі радіостанцій і телебачення без загрози суспільної деформації; є музика, яка може підняти настрій, стимулювати до будь-якої позитивної соціальної діяльності, проте є й агресивна. Існують непоодинокі випадки, коли після виступу рок-музикантів (зокрема важкий рок) саме підлітки здійснювали руйнівні дії по відношенню до суспільства. Саме тому з боку суспільства повинен здійснюватися контроль над музичним продуктом, який пропонується слухачеві, бо від цього залежить не тільки естетичне визначення, а й соціальні цінності молоді.

Особливо сильним є вплив музики у підлітковому віці. Перехід від дитинства до дорослості є найважчим і складним. Це час, коли формуються норми і засоби спілкування, загальнолюдські цінності добра, справедливості,

краси, розуму, і це приміряється до взаємовідносин з однолітками, дорослими та до самого себе. Підліток намагається пізнати себе, самовиразитися та сомозатвердитися. У цей „важкий” період він „шукає себе”, своє місце в цьому світі, соціумі, формує свої цінності. Музика ж допомагає йому в цей період розвитку: вона супроводжує підлітка у всіх його щоденних заняттях, виконуючи багато різних функцій; вона дозволяє пережити і виразити свої емоції, які неможна передати словами, що дуже необхідно в цьому віці. За допомогою музики підліток абстрагується від соціуму, поринаючи у свій світ і забуваючи про реальний. Музика дає змогу бути насамоті у спокої та гармонії, повністю у своїх роздумах, про що свідчать багаточисельні підлітки у навушниках в наших містах.

Часто можна помітити, що підлітки слухають сучасну музику подібну за легкістю сприйняття, за емоційним та інтелектуальним навантаженням. Це можна розглянути у декількох аспектах. По-перше, існує гостра проблема, яка проявляється у спрямованості підлітка „бути таким, як усі”, по-друге, це проблема музичної моди, і, по-третє, це може вказувати на те, що музику нав’язують. Тому музика для підлітків виконує декілька функцій: вона може бути як соціальний протест – засіб заявити про себе, а може бути засобом формування соціально-естетичних ідеалів нового покоління.

У сучасній вітчизняній культурі для підлітків не так багато поля для діяльності, що сприяє їхній самореалізації. Тому субкультура підлітків, зокрема їхня музична культура, є засобом об’єднання нового покоління і заявки про себе в суспільстві. У цей період душею підлітка володіють зависокі думки, тому обов’язково треба спрямовувати діяльність підлітків у позитивне русло на благо соціуму, оскільки ігнорування, байдужість до їх інтересів спрямовує підлітків не на блага, а навпаки, адже збагачення життя завдяки змісту різних діяльностей дає матеріал для побудови життєвих цілей, а прикладом цьому може бути тільки дорослий, який своїми діями виховує в них соціальну активність, відповідальність та соціальну творчість. Сучасний підліток – людина з кипучою енергією, ініціативністю, з оптимістичним

сприйняттям життя, яка прагне бути суспільно корисною. Необхідно виховувати соціально здорових особистостей, які б сприяли розвитку суспільства, використовуючи потенційні можливості всіх видів мистецтв і, зокрема, сучасної музики.

Таким чином, соціальний розвиток підлітків засобами сучасної музики є актуальною проблемою соціального виховання, яка недостатньо досліджена. Дана проблема потребує як теоретичного осмислення, так і розробки відповідних програм соціально-педагогічної діяльності, які гармонізують вплив родини, школи, засобів масової інформації щодо соціального розвитку підлітків засобами сучасної музики. Це становить перспективи подальшого дослідження даної проблеми.

Розділ II. Контент-аналіз категоріальних структур музики

2.1. Контент-аналіз як психодіагностичний метод

Контент-аналіз – це прикладна аналітична методика вивчення змісту документів, виступів та інших комунікативно-значимих матеріалів.

Сутність методу контент-аналізу полягає у фіксації певних одиниць змісту, який вивчається, а також в квантифікації отриманих даних.

Об'єктом контент-аналізу може бути зміст різних друкованих видань, радіо- і телепередач, кінофільмів, рекламних повідомлень, документів, прилюдних виступів, матеріалів анкет.

Контент-аналіз почав використовуватися в соціальних науках починаючи з 30-х р.р. XX ст. в США. Вперше цей метод був застосований в журналістиці і літературознавстві. Основні процедури контент-аналізу були розроблені американськими соціологами Х. Лассуеллом і Б. Берелсоном.

Г. Лассуелл його використовував в кінці 1930-х років для досліджень у сфері політики і пропаганди. Лассуел модернізував контент-аналіз, ввів нові категорії і процедури, особливе значення надавав квантифікації даних.

Накопичений досвід контент-аналітичних досліджень був викладений у книзі Б. Берелсона «Контент-аналіз в комунікаційних дослідженнях» (початок 50-х р.р.). Автором був визначений сам метод контент-аналізу, а також різні його види, критерії і одиниці для кількісного дослідження. Книга Б. Берелсона до цих пір є фундаментальною працею щодо сутності та основних положень контент-аналізу.

Західноєвропейські дослідники у використанні методу контент-аналізу спиралися в основному на американський досвід. Проте, тут теж з'явилося декілька оригінальних методик якісно-кількісного аналізу змісту (Ж. Клейзер, А. Міль).

В даний час до основних процедур контент-аналізу відносяться:

1. Виявлення смислових одиниць контент-аналізу, якими можуть бути:

- а) поняття, виражені в окремих термінах;
- б) теми, виражені в цілих смислових абзацах, частинах текстів, статтях, радіопередачах і т. п.;
- в) імена, прізвища людей;
- г) події, факти і т. п.;

Одиниці контент-аналізу виділяються залежно від змісту, цілей, завдань і гіпотез конкретного дослідження.

2. Виділення одиниць обліку, які можуть збігатися або не збігатися з одиницями аналізу. У 1-му випадку процедура зводиться до підрахунку частоти згадування виділеної смислової одиниці, у 2-му — дослідник на основі аналізованого матеріалу і власного розуміння проблеми сам висуває одиниці обліку, якими можуть бути:

- а) фізична протяжність текстів;
- б) площа тексту, заповнена смисловими одиницями;
- в) число рядків (абзаців, знаків, колонок тексту);
- г) тривалість трансляції по радіо або ТБ;
- д) метраж плівки при аудіо- і відеозаписах;
- е) кількість малюнків з певним змістом, сюжетом і ін.

3. Процедура підрахунку в загальному вигляді схожа із стандартними прийомами класифікації за виділеними угрупованнями. Застосовується складання спеціальних таблиць, застосування комп'ютерних програм, спеціальних формул (наприклад, «формула оцінки питомої ваги смислових категорій в загальному об'ємі тексту»), статистичні розрахунки зрозумілості і аттрактивності тексту.

Метод контент-аналізу широко застосовується як допоміжний засіб в психології, соціології та ін. науках при аналізі відповідей на відкриті питання анкет, матеріалів спостережень, результатів психологічного тестування (зокрема, в проектних методиках), для аналізу результатів в методі фокус-груп.

У соціальній психології контент-аналіз може застосовуватися, по-перше, як самостійний дослідницький прийом дослідження змісту повідомлення; по-друге, в комплексі з іншими методами, тобто, коли одночасно досліджують не лише повідомлення, але і інші елементи комунікаційного процесу; по-третє, як допоміжний метод обробки масиву даних, отриманих іншими методами.

У соціальній психології контент-аналіз в першу чергу використовується для вивчення міжособистісного спілкування, комунікацій і їх суб'єктів як представників мікро- і макрогруп. Безпосередніми матеріалами дослідження є документи, які розглядаються як «повідомлення».

Можна виділити основні сфери застосування контент-аналізу в соціально-психологічних дослідженнях:

- вивчення через зміст повідомлень соціально-психологічних особливостей їх авторів (комунікаторів);

- вивчення реальних соціально-психологічних явищ (об'єкту, субстанції повідомлень), які відображують у вмісті повідомлень, у тому числі тих явищ, які мали місце у минулому і недоступні для дослідження іншими методами;

- вивчення через зміст повідомлень соціально-психологічної специфіки різних засобів комунікації, а також особливостей форм і прийомів організації змісту, зокрема пропагандистського;

- вивчення через зміст повідомлень соціально-психологічних особливостей їх реципієнтів;

- вивчення через зміст повідомлень соціально-психологічних аспектів впливу комунікації на реципієнтів як представників різних мікро- і макрогруп, а також вивчення успішності спілкування.

Крім того, можна виділити види вживання контент-аналізу в допоміжних цілях:

- для обробки і уточнення даних, отриманих іншими методами в соціально-психологічних дослідженнях;

- спеціальне — застосування для вивчення наукової літератури.

Виділяють такі види конвент-аналізу:

1. Кількісний (частотний) контент-аналіз – стандартизована процедура підрахунку виокремлених категорій. Метод полягає в тому, що виокремлюються певні ключові слова і підраховується частота їхнього використання в повідомленнях.

2. Якісний контент-аналіз – поглиблене змістовне вивчення текстового матеріалу, в тому числі з точки зору контексту, в якому представлені виокремлені категорії.

3. Структурний контент-аналіз – вивчення способу презентації інформації, розташування та оформлення повідомлення, в якому містяться виокремлені категорії.

Для дослідження категоріальних структур сприйняття музики у нашому дослідженні ми використали перший тип конвент-аналізу – кількісний.

2.2. Процедура дослідження

Категорії можна розглядати як «сукупність ознак, залежно від яких об'єкти групуються як еквівалентні»³. Якщо наукові категорії можуть бути понятійними утвореннями, що розвиваються в достаточному струнку систему, то «категорії буденної, життєвої свідомості представляють собою синкретичні, расплывчатые узагальнення, а як їх носителя можуть виступати образи, символи, поетичні метафори».

У даному дослідженні аналізується аспект вербальних значень слів-символів, оскільки через них можливо побачити деякі категоріальні структури свідомості школяра.

Процедура вивчення категорії сприйняття музики ґрунтується на виявленні і аналізі смислових одиниць інформації (контент-аналіз), яку повідомляє учень у відповідь на пред'явлення стимульного матеріалу.

---

³ Брунер Дж. Психология познания. За пределами непосредственной информации. – М.: Прогресс, 1977. – С. 30

Слова-символи, які існують у мові, можуть вступати у взаємодію з різними структурами свідомості. В результаті народжується письмовий текст, аналіз якого показує образно-смісловий тезаурус людини, надаючи можливості для емпіричного вивчення категорій сприйняття музики.

У мовленні існують слова-символи, які можуть бути своєрідними «ключами» до різних структур свідомості. Слова-символи можуть вступати у взаємодію з «кодами свідомості», які містять у собі універсальний (загальнолюдський), соціокультурний і особистісний зміст. Тому для дослідження були вибрані слова, що позначають категорії музики: темп, ритм, мелодія, звук та почуття. Кожне слово-символ містить в собі щось, пов'язане як з індивідуально-біографічним так і з культурно-історичним досвідом людини.

У якості стимульного матеріалу було використано п'ять слів, зазначених вище. Інструкція досліджуваним давалася наступна: «Складіть невелику розповідь, твір, або декілька не зв'язаних між собою по змісту речень, в які необхідно включити наступні слова: темп, ритм, мелодія, звук, почуття». Завдання давалося усно і фіксувалося на дошці в класі. На виконання завдання відводилося 40 хв.

Підкреслювалося, що оцінки виставлятися не будуть, і учні можуть вільно фантазувати. Завдання виконувалося на окремих листах паперу, досліджуваних просили вказати лише їх ім'я.

У дослідженні взяли участь 20 учнів ЗОШ №15м. Житомира. Серед них було 10 учнів 5 класу та 10 учнів 9 класу. Вибірка була сформована таким чином, щоб можна було порівняти особливості сприйняття музики різними віковими категоріями дітей.

Отримана інформація піддавалася обробці за допомогою контент-аналізу.

Контент-аналіз починається з виявлення смислових одиниць. Сміслова одиниця — це ідея, тема, відбита в певних поняттях. Як смислові одиниці в даному випадку виступають поняття, виражені в словах і окремих термінах; тема, виражена в цілих смислових абзацах, частинах текстів.

Об'єктом аналізу виступає зміст текстів учнів, їх тематика і смислові значення.

Предмет — особливості сприйняття музики дітьми 5 та 9 класів.

У дослідженні ставиться *завдання* виявити категорії сприйняття музики різними віковими категоріями дітей.

Потім виділяються одиниці аналізу — вираження смислової одиниці в тексті (слова, поєднання слів, опис). Квантифікація зводиться до визначення частоти згадування виділеної смислової одиниці по відношенню до інших категорій.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Аналізуючи результати проведеного дослідження можна сказати, що всі діти справилися із завданням. Але п'ятикласники із цікавістю виконували запропоноване завдання, тоді як дев'ятикласники почали задавати запитання навіщо це, а що буде після того як вони напишуть, як можна щось дізнатися.

Поряд з цим, тексти 9-ти класників відрізняються смисловою об'єднаністю, темою розповіді. У більшості з них це твори-роздуми, пов'язані з коханням та настроєм людини. Наприклад:

«Він був Богом звуків. У свої мелодії, він вкладав всю свою душу і всі свої почуття».

«І все це буде схоже на цілісну мелодію життя людини, і яка вона буде залежить від неї самої».

«Чому через кохання, таке велике почуття, закохані страждають? Щоразу, коли чує це запитання, далеко, у глибині душі, ніжна печаль починає награвати свою мелодію».

У 50% 5-ти класників тексти носять незв'язаний характер, вони включають окремі речення за пунктами 1,2,3,4.

Наприклад:

«У кожної людини повинен бути свій ритм роботи»

«Людина за своє життя проявляє різні почуття»

«Якщо людина злякалася, темп серця прискорюється»

У іншій половині, це короткі тексти про якусь виконувану дію.

Наприклад:

«Прийшовши додому, я ввімкнув свій комп'ютер – зазвучала ніжні, спокійна мелодія.»

«На уроці музики вчитель опитував учнів і запропонував такі завдання: він грав на музичному інструменті, а дітям потрібно було відгадати мелодію.»

Описані тексти, свідчать про те, що 5-ти класники тільки перейшли з початкової ланки до середньої і тому у них тільки починає змінюватися орієнтація з провідної навчальної діяльності на міжособистісне спілкування.

У 9-ти класників провідною діяльністю є міжособистісне спілкування, причому вже між статеве, чим можна пояснити вказівки на кохання та переживання.

Крім цього, 5-ти класники виконували завдання у вигляді незв'язних текстів, що свідчить про не сформованість навиків зв'язного мовлення.

У 9-ти класників ці навички вже сформовані, тому їх легше висловлювати свої думки у вигляді зв'язного тексту.

Отже, можна зробити проміжні висновки: у п'ятикласників сприйняття музики пов'язане з діяльністю та переживаннями людини. У дев'ятикласників з емоціями, почуттями, коханням.

Проаналізувавши тексти учнів, ми виписали ті слова-символи, які найчастіше у них зустрічаються (див. табл. 2.1.).

Далі ми визначили можливий взаємозв'язок між трьома частіше за все повторюваними категоріями сприйняття музики: емоції, переживання; якість явища; об'єкт або носій емоційного стану: дія, пов'язана з музикою

Потім згрупували всі слова-символи у ці три категорії (див. табл. 2.1.):

Таблиця 2.1.

Слова-символи сприйняття музики

Слова, що позначають емоційне явище, або стан людини (емоції)	Слова, що позначають об'єкт, або носій музики (емоційно-інтелектуальна сфера)	Слова, що позначають дію, пов'язану з музикою (емоційно-інтелектуальна сфера)
Бадьорий	душа	впливати
Веселий	гра	Кохати
Гарний	звучання	плакати
голосний	життя	рухатися
гучний	краса	танцювати
ніжний	горе	чути
повільний	любов	грати
Приємний	Музика	
Різноманітний	настрій	
Спокійний	натхнення	
сумний	печаль	
чистий	пісня	
чуттєвий	Природа	
Швидкий	радість	
красивий	Робота	
	серце	
	Слух	
	Сміх	
	Спокій	
	Стиль	
	танець	
	час	
	гармонія	
	людина	

Проаналізуємо присутність слів-символів у різних вікових категоріях учнів (див. табл. 2.2.)

Аналізуючи дані таблиці 2.2. можна побачити, що у 9-ти класників палітра сприйняття музики ширша та глибша, до неї включені провідні слова-символи «кохання» та «серце».

У 5-ти класників провідними словами-символами є «радість» та «рухатися».

Таблиця 2.2.

Слова-символи сприйняття музики серед учнів 5-го та 9-го класів

5-ий клас			9-ий клас		
Слова, що позначають емоційне явище, або стан людини (емоції)	Слова, що позначають об'єкт, або носій музики (емоційно-інтелектуальна сфера)	Слова, що позначають дію, пов'язану з музикою (емоційно-інтелектуальна сфера)	Слова, що позначають емоційне явище, або стан людини (емоції)	Слова, що позначають об'єкт, або носій музики (емоційно-інтелектуальна сфера)	Слова, що позначають дію, пов'язану з музикою (емоційно-інтелектуальна сфера)
Бадьорий	душа	впливати	Бадьорий	душа	впливати
Веселий	гра	Кохати	Веселий	гра	Кохати
Гарний	звучання	плакати	Гарний	звучання	плакати
голосний	життя	рухатися	голосний	життя	рухатися
гучний	краса	танцювати	гучний	краса	танцювати
ніжний	горе	чути	ніжний	горе	чути
повільний	любов	грати	повільний	любов	грати
Приємний	Музика		Приємний	Музика	
Різноманітний	настрій		Різноманітний	настрій	
Спокійний	натхнення		Спокійний	натхнення	
сумний	печаль		сумний	печаль	
чистий	пісня		чистий	пісня	
чуттєвий	Природа		чуттєвий	Природа	
Швидкий	радість		Швидкий	радість	
красивий	Робота		красивий	Робота	
	серце			серце	
	Слух			Слух	
	Сміх			Сміх	
	Спокій			Спокій	
	Стиль			Стиль	
	танець			танець	
	час			час	
	гармонія			гармонія	
	людина			людина	

Виявимо ті категоріальні слова-символи, які різняться обидві вікові групи досліджуваних (див. табл. 2.3.).

Аналізуючи таблицю 2.3., ми можемо побачити, що у 9-ти класників більше слів-символів, пов'язаних з чуттєво-інтелектуальним сприйняттям музики. Це слова пов'язані з природою, гармонією, людиною, танцем і т.п. Крім цього у даної категорії учнів, виділяються такі слова-символи як сум та печаль, чого не спостерігається у п'ятикласників.

Таблиця 2.3.

Слова-символи сприйняття музики серед учнів 5-го та 9-го класів

5-ий клас			9-ий клас		
Слова, що позначають емоційне явище, або стан людини (емоції)	Слова, що позначають об'єкт, або носій музики (емоційно-інтелектуальна сфера)	Слова, що позначають дію, пов'язану з музикою (емоційно-інтелектуальна сфера)	Слова, що позначають емоційне явище, або стан людини (емоції)	Слова, що позначають об'єкт, або носій музики (емоційно-інтелектуальна сфера)	Слова, що позначають дію, пов'язану з музикою (емоційно-інтелектуальна сфера)
	гра	грати	Веселий	краса	
	натхнення		Гарний	горе	плакати
	чистий		Приємний	печаль	танцювати
	Робота		сумний	пісня	
	Сміх		чуттєвий	Природа	
			Швидкий	Стиль	
				танець	
				час	
				гармонія	
				людина	

Виділимо тепер спільні слова-символи для обох вікових груп (див. табл. 2.4.).

Таблиця 2.4.

Спільні слова-символи сприйняття музики для учнів 5-го та 9-го класів

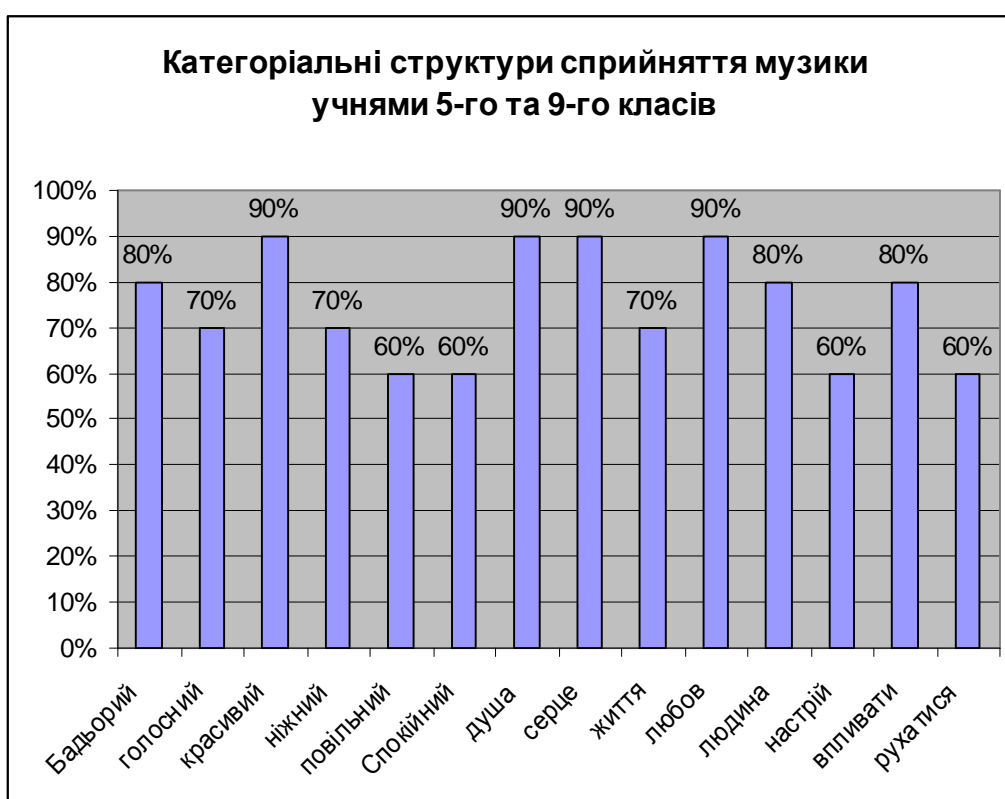
Слова, що позначають емоційне явище, або стан людини (емоції)	Слова, що позначають об'єкт, або носій музики (емоційно-інтелектуальна сфера)	Слова, що позначають дію, пов'язану з музикою (емоційно-інтелектуальна сфера)
Бадьорий	душа	впливати
голосний	звучання	Кохати
гучний	життя	рухатися
ніжний	любов	чути
повільний	Музика	
Різноманітний	настрій	
Спокійний	радість	
красивий	серце	
	Слух	
	Спокій	
	людина	

Аналізуючи таблицю 2.4., можемо зробити висновок, що як п'ятикласники, так і дев'ятикласники сприймають музику як бадьору та голосну, повільну та спокійну, красиву та ніжну.

Носіями музики для обох вікових категорій є душа, серце, кохання, настрої та людина.

Дії, з якими пов'язується музика – чути, рухатися, впливати та кохати.

Згрупуємо вказані категорії у групи за спільними ознаками і побудуємо діаграму (див. рис. 2.1.)

Отже, підсумовуючи результати нашого дослідження, можемо вказати, що для дітей музика виступає в образі бадьорої та красивої, що впливає на серце та душу, викликаючи почуття кохання та любові.

Висновок

Відомо, що існування музичного твору цілком пов'язане з його суспільним буттям. Створюючи музичні твори, людина здійснює естетичне освоєння дійсності. Саме тому, важливо враховувати вплив музичних творів на формування свідомості як підлітка так і старшокласника.

Провівши контент-аналіз для виявлення категоріальних структур сприймання музики серед учнів 5-го та 9-го класів, ми прийшли до висновку, що як одні, так й інші сприймають музику як бадьорий, гучний, рухливий процес. Ми пояснюємо це сучасними тенденціями у сучасній музичній молодіжній культурі: музичні твори для молоді характеризуються імпульсивністю, динамікою, голосністю. Саме це і створює картину сприймання музики у такому відношенні учнями.

Музика в цей період розвитку супроводжує підлітка у всіх його щоденних заняттях, виконуючи багато різних функцій; вона дозволяє пережити і виразити свої емоції, які неможна передати словами, що дуже необхідно в цьому віці. За допомогою музики підліток абстрагується від соціуму, поринаючи у свій світ і забуваючи про реальний. Музика дає змогу бути на самоті у спокої та гармонії, повністю у своїх роздумах, про що свідчать багаточисельні підлітки у навушниках в наших містах. Саме, тому, на нашу думку, наступною категорією, яку виокремили досліджувані є категорія «душа-серце», адже саме з цими поняттями пов'язують емоційний бік життя людини.

Крім цього були виділені категорії «натхнення, робота», що свідчить про інтелектуальний рівень сприйняття музичних творів: для того, щоб створити музичний твір потрібно докласти багато зусиль, і досліджувані це виокремили у своїх текстах.

Помітною є різниця у сприйнятті музики учнями 5-го та 9-го класів, щодо настрою та почуттів. Так 5-ти класники вказували тільки на веселий настрій, тоді як 9-ти класники виділили ще сум та печаль. Крім цього

останні, майже у кожному тексті наголошували на кохання, яке супроводжує музика.

Таким чином, наша гіпотеза, що сприймання музичного твору є складним процесом, у якому в єдності представлені емоційний та інтелектуальний бік, підтвердилася. Ми можемо зробити висновок, що загалом музику сприймають як щось, що впливає на почуття людини через душу та серце, створює настрій у людини і пов'язане з її відношенням до інших людей, зокрема до протилежної статті (кохання).

Список використаної літератури

1. Барвінок І. Визначення рівня розвитку музично-естетичної культури у школярів // Почат. шк.- 1999.- №5.- С.59-61.
2. Бень С.А. Українська пісня і вокальна творчість як складова естетичної культури // Пед. пошук.- 2002.- №1.- С.41-42.
3. Бирчак О. Національна програма “Діти України”: психолого-педагогічні умови реалізації // Педагогічна газета. – 1996. - №11. – листопад.
4. Васильєва О., Поклад І. Розвиток творчої особистості дитини в хореографічній діяльності // Мистецтво та освіта.- 2002.- №2.- С.42-43.
5. Волошинова Л. Естетико- педагогічний вплив відео // Мистецтво та освіта.- 2002.- №1.- С.51.
6. Грищенко Т. Формування національних засад музично- естетичного виховання в гімназіях // Рід. шк.- 2000.- №1.- С.56-59.
7. Ігнатенко П. Виховання громадянина на засадах укр.. народознавства // Укр. народознавство і проблеми нац. виховання школярів / За ред. В. Кононенка і Р. Скорульського. – Ів.-Фр. 1999.–С.37-39.
8. Єрьоміна О., Сердюк І. Формування естетичного сприйняття музики : З досвіду роботи // Мистецтво та освіта.- 2000.- №1.- С.39-41.
9. Мартен М. Кіноосвіта як складова естетичного виховання // Мистецтво та освіта.- 2001.- №2.- С.2-7.
- 10.Матвеева Л.Л. Виховання кіноглядача як завдання шкільної освіти // Педагогіка і психологія.- 2000.- №2.- С.78-83.
- 11.Нечай С. Роль музики в соціальній адаптації дітей- сиріт // Мистецтво та освіта.- 2001.- №1.- С.39-42.
- 12.Осипець Р. Українська народна пісня – основа музичного виховання // Мистецтво та освіта.- 2002.- №3.- С.6-9.
- 13.Попова Г. Эстетическое воспитание школьников средствами музейной экспозиции // Искусство в шк.- 1999.- №3.- С.43-47.

- 14.Рева В. Естетичне виховання школярів у процесі сприйняття музики // Мистецтво та освіта.- 1999.- №1.- С.4-8.
- 15.Сапожнік О. Музично- естетичне виховання : зміст і структурні компоненти// Рід. шк.- 2002.- №12.- С.20-22.
- 16.Сапожнік О. Музично- естетичне виховання старшокласників у системі середніх загальноосвітніх шкіл різного типу // Рід. шк.- 2001.- №4.- С.12-15.
- 17.Сизова А. Формирование цветовосприятия как проблема художественно- эстетического воспитания школьников // Мир образования – образование в мире.- 2002.- №1.- С.187-192.
- 18.Шахрай В. Виховна роль самодіяльного театру // Рід. шк.- 2002.- №8-9.- С.18-21.
- 19.Шинкаренко Л. Традиційні обряди як важливий фактор естетичного виховання// Рід. шк.- 2000.- №3.- С.13-15.
- 20.Хрущ В., Хрущ О. Методика вивчення психологічних особливостей етнічної самосвідомості і національної самоповаги учнівської молоді // Методи дослідження ціннісних орієнтацій учнівської молоді / за ред. Р. Скульського і В. Костіва. Ів.-Фр. 1999.–С.21-32

ДОДАТКИ

Роботи учнів 5-го класу

Роботи учнів 9-го класу